

Milassin László*

Jogegységesítés, egységes nemzetközi magánjogi törekvések

Ad multos annos!

1. Bevezetés

A 20. század utolsó évtizedeiben kiszélesedtek a nemzetközi kereskedelmi kapcsolatok, megnövekedett az országok nemzetgazdaságában a külkereskedelem jelentősége. Ehhez járult még hozzá az információs társadalom szolgáltatásainak elterjedése a világgazdasági kapcsolatokban, valamint a külkereskedelmet alapjában véve akadályozó és az országokat egymástól elválasztó ideológiák leépítése, amelyek tovább ösztönözték a külgazdaság fejlődését. A gazdasági téren megfigyelhető reálfolyamatok sürgették a nemzetközi magánjogi szabályok közelítését és egységesítését. Ennek következményeként szaporodott meg azon nemzetközi szervezetek, intézmények száma, amelyek tevékenységük középpontjába a nemzetközi kereskedelmi viszonyok szabályainak egységesítését helyezték. Egyre több ilyen szervezet és intézmény látta szükségesnek a nemzetközi magánjog, a nemzetközi fuvarozás joga, valamint a szerződések jogának egységesítését.

Nem meglepő módon a fent említett jogegységesítő próbálkozások specifikus jogszabály-alkotási problémákkal találták magukat szemben, mégpedig a különböző jogi stílusok és nyelvezet miatt, amelyeket elsősorban egy közös szintre kellett hozni.¹ Ez a művelet egyáltalán nem egyszerű, hiszen fennáll annak a veszélye, hogy túlságosan általános szabályszöveget alkotnak, amely éppen „kompromisszumos” általánossága miatt a gyakorlatban alkalmazhatatlanná válik. A másik veszély viszont az, hogy a különböző jogrendszerekben fellelhető stílusok és értelmezések negatívan érintik az egyes nemzeti jogszabályok egységét, koherenciáját. Továbbá az is gondot jelenthet, ha az egységesített nemzetközi szabályanyag és az esetleges joghézagok nemzeti jogalkalmazók általi értelmezése, illetve kitöltése annyira sajátossá válik, hogy éppen

---

* Tanszékvezető egyetemi docens, Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, Nemzetközi Köz- és Magánjogi Tanszék.

¹ MÄNHARDT, FRANZ – POSCH, WILLIBALD: *Internationales Privatrecht, Privatrechtsvergleichung – Eine Einführung in die internationalen Dimensionen des Privatrechts*. 2. aktualisierte und erweiterte Auflage. Wien – New York, 1999, Springer, 152.

a jogegységesítésben rejlő előnyöket hiúsítja meg. Így szükséges, hogy minden, az egységesített nemzetközi magánjogi szöveghez csatlakozott államban legyen olyan intézmény, amely az említett helyzetekből fakadó veszélyeket egy viszonylag egységes és nemzetközileg is elfogadott értelmezéssel megfelelően tudja kezelni, és így az egységesített joganyag alkalmazását elő tudja segíteni. Ugyanakkor megvizsgálandó az a kérdés, hogy az egységesített nemzetközi joganyagokban található jogintézmények, definíciók egységes megközelítésében, értelmezésében, kiértékelésében milyen mérvű szerepet játszhat egy nemzetközi szervezet.

2. A nemzetközi jogegységesítés terminológiai kérdései

A nemzetközi jogegységesítés lényeges eleme – mint az magából az elnevezéséből is kitűnik – a nemzetközi hatálya. Ez akkor áll elő, ha olyan nemzetközi szabályokat alkotnak, amelyek egy meghatározott szabályozandó kérdésre vonatkoznak, mégpedig egy, az aláíró tagállamokat kötelező szabályozási program figyelembevételével.² Ennek egyik tipikus példája az Egyesült Nemzetek Egyezménye az Áruk Nemzetközi Adásvételi Szerződéseiről – Bécsi Konvenció (CISG), amely a külkereskedelem egyik lényeges területét kötelező nemzetközi magánjogi normákkal szabályozza. Hasonlóképpen az EU Brüsszel I. rendelete is példa erre, amely a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szól. A rendelet teljes egészében kötelező és közvetlenül alkalmazandó az EU-tagállamokban.³ Ám nem csak az uniós rendeleti úton közzétett kötelező előírások tekinthetők nemzetközi magánjogi jogegységesítésnek, hanem az uniós irányelvekben megfogalmazott keretszabályok is,⁴ pl. fogyasztóvédelmi irányelvek, amelyek aztán az egyes tagállamok polgári jogi kodifikációja részévé váltak.⁵

A német jogirodalomban felelhető a nemzetközi jogegységesítés meghatározására olyan koncepció, amely szerint valójában a szélesebb értelemben vett jogközelítés (Rechtsangleichung) áll a középpontban, míg a jogegységesítés (Rechtsverangleichung) a jogközelítés egy „intenzív” formája, és amely egysé-

---

² GRUBER, URS PETER: *Methoden des internationalen Einheitsrecht*. Jus Privatum 87. Tübingen, 2004, Mohr Siebeck, 19.

³ A Tanács 44/2001/EK rendelete (2000. december 22.).

⁴ KROPHOLLER *Internationales Einheitsrecht, Allgemeine Lehren* (1975) című művében egységes keretszabályoknak (Einheitsrahmenrecht) nevezi az ilyen tartalmú rendelkezéseket. Itt a jogegységesítés csak az alapvető szabályokra vonatkozik, és a részletkérdésekben már elképzelhető, hogy az egyes államok más megoldásokat alkalmaznak.

⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 2008/48/EK irányelve (2008. április 23.) a fogyasztói hitelmegállapodásokról és a 87/102/EGK tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről.

ges jogot (Einheitsrecht), míg a szűk értelemben vett jogközelítés (Rechtsangleichung) „jogegységet” (Rechtseinheit) eredményez.⁶

A német nemzetközi egységes jog (Internationales Einheitsrecht) terminus technicus hasonló értelemben megtalálható a francia és angol jogi nyelvzetben is. Így az angol „uniform law” és a francia „loi uniforme” kifejezések alapvetően egy statikus egységes jogot jelentenek, míg a jog-összehasonlításon (Vergleichung, comparative law, droit comparé) egy tevékenységet értenek.⁷ Itt említendő meg, hogy adott magánjogi szabályozási területen spontán hasonló, sőt teljesen egyforma szabályok találhatók. Még az is előfordulhat, hogy egy adott jogintézmény szabályai is több országban, azaz nemzetközi szinten egybeesnek (pl. lakásbérlet). Ez az egybeesés részben történeti viszonyokra vezethető vissza (pl. a Code Civil elterjedése a francia befolyású területeken vagy ahol a francia polgári jogot mintaként vették át egyes államok kodifikációs tevékenységük során), részben akár véletlen körülményekre vagy politikai megfontolásokra. Például az a tény, hogy Ausztriában a német Kereskedelmi Törvénykönyv (HGB) van hatályban, annak volt köszönhető, hogy Ausztriának a náci Német Birodalom általi annexiója (Anschluss – 1938) után ezt vezették be erre a területre is. A háború befejezése után újra önálló országgá váló Ausztriában is fenntartották a német HGB hatályát. Bár így a két országban alapvetően azonos jogot alkalmaztak, mégis a HGB jogfejlődése aztán mindkét országban egymástól elkülönülő pályákon haladt, sok tekintetben párhuzamosan.

A nemzetközi egységes magánjog nem csak nemzetközi szerződések, államok közötti multi- és bilaterális szerződések által jöhet létre. Ezekben a szerződő országok a végrehajtásra kötelezettségeket vállalnak. Más megoldás lehet, az ún. modelltörvény, mintaszabály alkalmazása, amelyek nem kötelező erejűek, bevezetésükről, illetve jogrendszerük kötelező részévé tételéről az államok szabadon dönthetnek.

Bár a jogirodalomban vitatott, hogy az ún. „lex mercatoria” az egységesített nemzetközi magánjog egyik forrása lehet, jelentősége egyáltalán nem lebecsülendő. A már korábban említett Kropholler ezt „klauzulajognak” (Klauselrecht)⁸ nevezi. Itt azokra a jogegységesítési törekvésekre utal, amelyeket nem államközi szinten dolgoznak ki, illetve kötnek ezekről megállapodást, mint például a Nemzetközi Kereskedelmi Kamara (ICC) által kidolgozott külkereskedelmi szerződéses záradékok (INCOTERMS), a Nemzetközi Légi Szállítási Szövetség (IATA) vagy a Nemzetközi Jogi Egyesület (ILA) üzleti feltételei, mintaszerződésai.

Érdemes megemlíteni itt az UNIDROIT által 1994-ben kidolgozott, a nemzetközi magánjog egységesítését elősegítő szerződéses elveket (Principles of International Commercial Contracts). Ez az anyag megkísérli, ún. „soft law” formájában, a nemzetközi kereskedelmet érintő jogelveket összefoglalni, illetve rendszerezni úgy, hogy azok kodifikációs célokra is felhasználhatók legyenek.

---

⁶ KROPHOLLER, JAN: *Internationales Einheitsrecht, Allgemeine Lehren*. Tübingen, 1975, Mohr Siebeck, 1.

⁷ MÄNHARDT-POSCH: *i. m.* 154.

⁸ KROPHOLLER: *i. m.* 126.

3. A nemzetközi jogegységesítés előfeltételei

Minden célzatos nemzetközi magánjogi törekvés előfeltétele, hogy legyen egy konkrét igény egy adott jogterületen egybehangzó és egymással konform olyan szabályok kialakítására, amelyek képesek a nemzeti jogok fenntartása érdekében kifejtett ellenállást leküzdeni és azok helyett, illetve azokkal kiegészítve egy új, nemzetközileg is funkcionáló jogot létrehozni. Ezeknek a törekvéseknek először nem feltétlenül a nemzeti anyagi jogi rendelkezések egységesítésére kell irányulniuk. Már az is eredménynek tekinthető, ha a kollíziós jogi rendelkezések egységesítése történik meg, amely már racionalizálja és egyszerűsíti a nemzetközi magánjogi jogviszonyokat. (Pl. uniós szabályok: Róma I–VI. rendeletek.) A nemzetközi szintű jogegységesítés szempontjából fontos feladat, hogy a jogegységesítésre kiválasztott konkrét területtel kapcsolatos nemzeti anyagi jogi szabályok jog-összehasonlító tanulmányozását elvégezzük. Az analízisnek elsősorban az a feladata, hogy a nemzeti jogok hasonló, illetve azonos szabályairól adjon áttekintést, valamint a különbözőségeket próbálja lehetőleg egyfajta közös nevező szempontjából csoportosítani.⁹

4. Az egységesített nemzetközi magánjogi szabályok jogi kötőereje

Mint arra már korábban is utalás történt, az a tény, hogy egy adott jogi norma vagy akár normák különböző jogrendszerekben azonos tartalommal jelennek meg, még nem jelenti azt, hogy létrejött egy egységesített nemzetközi jog. Hogy egy valóságos nemzetközi jogegységesítésről lehessen beszélni, ahhoz szükséges, hogy az egyes országok szabad akaratukból alakítsák ki az egységesített jogot és vállaljanak nemzetközi jogi kötelezettséget annak végrehajtására. Kropholler szerint a klasszikus egységesített nemzetközi jog elsősorban államközi megállapodáson nyugszik.¹⁰ Ugyancsak a nemzetközi egységes jog kategóriájában sorolandó, ha az adott nemzetközi szabályanyag egy nemzetközi szervezet égisze alatt lett kidolgozva és ehhez az egyes államok csatlakozásukat jelentik be. Ennek megfelelően az EU mint nemzetközi szervezet tevékenysége keretében közzétett rendeletek és irányelvek, szintén egységesített nemzetközi jognak tekintendők. Itt láthatóan a legfontosabb elem az államok

---

⁹ Az egyik legismertebb példa erre ERNST RABEL kétkötetes műve az áruvásárlás jogának összehasonlító jogi áttekintésére (*Das Recht des Warenkaufs*. Berlin, 1964, Walter de Gruyter & CO.).

¹⁰ KROPHOLLER: *i. m.* 93.

által vállalt kötelezettség az egységes jogszabályok kimunkálására, azaz az egyes államok jogának spontán egybeesése nem elégíti ki az egységes nemzetközi jog fogalmát. Ugyancsak nem beszélhetünk egységesített nemzetközi jogról, ha egy adott állam egy másik állam jogszabályait veszi át, mintegy recipiálja és építi be saját jogába. (Pl. a Code Civil számos rendelkezését így „kopírozták” le több államban a 19. században. Így Japán, Románia, Kanada francia tartománya, Québec stb. tette nemzeti joga részévé a francia szabályokat.) Ez a recipiáló állam egyoldalú döntésén alapszik, és nem az államok nemzetközi kötelezettséget alapító megállapodásán.

Felmerül a kérdés, hogy egy modelltörvény, a mintaszabályok mikor számítanak egységesített nemzetközi jognak. Ennek is az előfeltétele, hogy a modell- vagy mintaszabályok nemzeti jogba való felvételéről, alkalmazásáról az államok magukat valamilyen formában elkötelezzék. Tehát abban az esetben sem beszélhetünk egységesített nemzetközi jogról, ha egy állam megalkot és közzétesz egy modell jogot, majd ezt egy vagy több állam teljesen vagy jelentéktelen eltérésekkel teszi – saját elhatározása alapján – nemzeti joga részévé.¹¹ Hasonlóképpen nem tekinthető nemzetközi jogegységesítésnek az sem, ha két vagy több állam szorosan együttműködik egymással a jogalkotásuk kialakításakor, főleg a nemzeti törvénykezéssel kapcsolatos jogszabály-előkészítés során. Erre jó példa a skandináv államok együttműködése a jogszabályalkotás terén. Ezek az országok szorosan egyeztetik bizonyos jogszabályikat, azok előkészítésekor, ám nem vállalnak kötelezettséget egyeztetett szövegek bevezetésére. Ugyanakkor szabályaik így jelentős hasonlóságot mutatnak egymással.¹²

5. Az egységesített nemzetközi szabályok beépítése a nemzeti jogba

Az egységesített joganyag hazai jogba történő bevezetése vagy közvetlenül történhet meg (self-executing vagy adopción), vagy szükséges a hazai jognak megfelelő eljárás (transzformáció) alkalmazása az egységesített jog adott államban való hatálybalépéséhez. Az előbbi technika az ún. monista irányzathoz, míg az utóbbi a dualista felfogáshoz köthető. Bár a nemzeti jogba való beépítés az egyes országokban különböző módon történik, a leglényegesebb, itt érvényesítendő szempont, hogy az adott nemzetközileg egységesített jogszabályok nemzeti jogba való áttétele változatlan tartalommal valósuljon meg.

Főleg a német jogirodalomban tűnt fel az a metodikai kérdésről szóló vita, hogy az államközi szerződéssel közvetlenül (adopción) vagy transzformáció útján a nemzeti jogba beépített egységesített joganyag vajon ezáltal elveszti-e

¹¹ MÄNHARDT-POSCH: *i. m.* 154.

¹² GRUBER: *i. m.* 22.

egységesített nemzetközi jogi karakterét vagy sem. A kérdés annyira „elméleti”, hogy igazán nincs is jelentősége. A nemzetközi egységesített jog szempontjából a lényeges kritérium, hogy ennek az egységesített jognak a tartalma nemzetközileg érvényesüljön és értelmezése nemzetközileg egységes legyen. A nemzeti jogba való beépülésének módszere ebből a szempontból nem bír kiemelt jelentőséggel.

Sokkal inkább jelent a gyakorlatban problémát az egységesített nemzetközi joganyag az adott nemzeti jogrendszer nyelvére történő fordítása és annak egységes értelmezése. Például az nemzetközi egyezmény magyarra fordított szövegének jogszabály útján való közzététele esetén a magyar szöveg lesz az egységesített jog forrása, Magyarországon a jogalkalmazó ehhez fordul majd adott konkrét jogviták kapcsán. Természetesen ez az a terület, ahol a leggyakrabban merül fel értelmezési vita. Viszonylag könnyen megoldható e vita, ha az egyezményt egy eredeti nyelven fogalmazták meg és aztán erről készült a nemzeti jog számára fordítás, ugyanis itt az autentikus szöveg az egyezmény eredeti szövege lesz. Nagyobb problémát jelenthet az ENSZ, illetve más multilaterális szervezetek égisze alatt kimunkált konvenciók, mintaszabályok, modelljogok szövegével kapcsolatosan az irányadó nyelvi verzió meghatározása, hiszen ezek a dokumentumok több nyelven készülnek. Az esetleges, a nyelvi különbözőségekből fakadó értelmezések már ezeknek a szövegeknek a kidolgozásakor kiküszöbölhetők, hiszen a tárgyalások is több hivatalos nyelven folynak. Így az írott szövegek is több hivatalos nyelven látnak napvilágot, sőt ezekhez gyakran külön értelmező rendelkezéseket fogalmaznak meg a felek, ahol jelzik a különböző nyelvekből fakadó eltéréseket és azok megfelelő értelmezését. Más kérdés az, ha már a nemzetközileg egységesített joganyag hatálybalépése után állnak elő a hivatalos nyelveken közzétett szövegekből fakadó értelmezési nehézségek. Itt a megoldás az lehet, hogy külön, ún. monitoring mechanizmust működtetnek ennek kiküszöbölésére a nemzetközi szervezetek, vagy pedig időről időre módosítják vagy kiegészítik a hatályos szövegeket.

6. A nemzetközi magánjogi jogegységesítés egyes kategóriái

6.1. Belső és nemzetközi jogegységesítés

6.1.1. Belső jogegységesítés

Itt elsősorban a nemzeti magánjog kodifikációjáról van szó, főleg azokban az államokban, amelyekben területileg is több és eltérő szabályokat alkalmaztak

évszázadokon keresztül. Például ilyen a Code Civil, amely a korábbi feudális társadalom magánjogát egységesítette. Tipikusan a földrajzi (kantonális) alapon megvalósuló tagolódást szüntette meg a két svájci civil jogi kódex (ZGB és OR) is, és alakított ki egy átfogó, a különböző államalkotó nemzetek számára is jól alkalmazható joganyagot. Hasonlóképpen belső jogegységesítésnek tekinthető a német Polgári Törvénykönyv (BGB) is, amely az erősen szétaprózódott – több mint ötven különböző forrásból származó – magánjogi normatömeget gyűrt vagy száz éven keresztül egységes kódexszé. Fontos megjegyezni, hogy a belső jogegységesítés ezen eredményei a már korábban alkalmazott jog egységesítésén alapultak, és nem egyfajta teljesen újszerű szabályanyag ki-munkálásán.

Nem mindenhol járt sikerrel a belső jogegységesítési törekvés a fejlett jogrendszerekkel rendelkező államokban. Így például Nagy-Britanniában nem sikerült egységesíteni a magánjogot, mivel például Skóciában az angoltól eltérő szabályok voltak és vannak érvényben. Az USA államaiban sikerrel járt ugyan a kereskedelmi jog egységesítése (Uniform Commercial Code), amely az egész Egyesült Államok területén alkalmazandó, kivéve Louisiana államot, nem sikerült viszont az egységes termékfelelősségről szóló kodifikáció (Uniform Product Liability Act).

6.1.2. Nemzetközi jogegységesítés

Itt az egyes szuverén országok jogrendjének egyes részterületeinek egységesítéséről van szó, mégpedig a nemzetközi jog eszközeinek felhasználásával. Ezek közül a nemzetközi szervezetek és a multilaterális egyezmények játsszák a főszerepet. Az e téren aktív nemzetközi szervezetek: UNCITRAL, UNIDROIT, Európa Tanács, Nemzetközi Kereskedelmi kamara (ICC), Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO), EU.

6.2. Kollíziós jogi – nemzetközi tényállásokon alapuló jogviszonyok jogegységesítése, illetve az anyagi jog, mint a jogegységesítés tárgya

6.2.1. Kollíziós jogi jogegységesítés

Az egyes államok kollíziós normáinak egységesítésére irányuló nemzetközi törekvéseket az országok között megnövekedett nemzetközi áru- és személyforgalom tette szükségessé. Itt a Hágai Konferenciának a nemzetközi magánjog egységesítésére irányuló törekvéseit és eredményeit kell kiemelnünk. A Hágai Konferencia több mint harminc konvenciót dolgozott ki a kollíziós jog

egységesítésére, amelyek nemzetközi elfogadottsága különböző mértékben valósult meg. Az egyes államok kollíziós jogi szabályainak egységesítése inkább „technikai” jellegűnek tekinthető, hiszen a nemzeti anyagi jogszabályok sokszínűségét továbbra is fenntartja.

6.2.2. Nemzetközi jogviszonyok jogegységesítése

Itt olyan jogviszonyokról van szó, amelyek nem egy, hanem két- vagy több állam jogrendszeréhez kapcsolódhatnak. Ilyen határon átnyúló jogviszonyok a fuvarjog, a nemzetközi adásvétel, a szellemi tulajdonjogok területén nyertek jogegységesítő szabályozást.¹³ Ezen a területen az UNIDROIT és az UNCITRAL keretében jelentős eredmények születtek. Ki kell emelni a Bécsi Vételi Egyezményt, amely a nemzetközi jogviszonyok szabályozása terén kiemelkedő, hiszen már 83 ország csatlakozott e konvencióhoz.

6.3.3. A belső anyagi jog egységesítése

Az egyes nemzeti anyagi jogok egységesítésére ritkán kerül sor nemzetközi hatások hiányában. Ilyen például a Genfi Váltójogi Egyezmény, amely a váltó alaki szabályairól szól. Ezek alapján alakították aztán ki hazai, belső szabályait az egyes államok. Tehát az egyezmény egy alaki mintaszabályt kínál fel, amely alapján az országok saját jogszabályait egy, egyébként belső anyagi jogi kérdés kapcsán alkotják meg. Ennek következtében ezekben az országokban az így szabályozott terület azonosságát mutat, tehát megtörtént a jogegységesítés.

Külön említést érdemelnek itt az EU jogharmonizációs törekvései. A tagállamok jogszabályainak egymáshoz való közelítésével (jogharmonizáció) érzjük el a belső piac kialakulását vagy működését akadályozó nemzeti szabályok módosítását vagy hatályon kívül helyezését. Így megvalósítható, hogy a nemzeti szabályok megfeleljenek az uniós jog által támasztott követelményeknek.

A közös belső piac célkitűzéseinek megvalósítására az Európai Parlament és a Tanács rendes jogalkotási eljárás keretében, és a Gazdasági és Szociális Bizottsággal folytatott konzultációt követően, elfogadja azokat a tagállamok törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseinek közelítésére vonatkozó intézkedéseket, amelyek tárgya a belső piac megteremtése és működése (EUMSZ 114. cikk). Az uniós szervek nagyrészt rendeletek és irányelvek kibocsátásával valósítják meg a nemzeti jogszabályok közelítését.

A jogszabályok harmonizációja nem jelent ugyan jogegységesítést, ám a gyakorlatban, a konkrét kérdések szabályozásakor, ezt az állapotot a jogharmonizáció gyakran erősen megközelíti. Például 1979-ben egy közösségi irány-

---

¹³ CISG, a nemzetközi légi fuvarozásra vonatkozó Varsói Egyezmény, Genfi Szerzői Jogi Egyezmény.

elv egységesítette a hossz mértékeket úgy, hogy értelemszerűen nem adott teret a tagállami eltéréseknek.

Az EUMSZ 114. cikke fogalmazza meg általánosan az EU jogharmonizációs hatáskörét a belső piacra vonatkozóan. E szerint az Európai Unió meghozza azokat a tagállamok törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseinek közelítésére vonatkozó intézkedéseit, amelyek a belső piac működésének biztosításához szükségesek.

Az EUMSZ 115. cikke már konkrétan fogalmaz, és felhatalmazza az illetékes uniós szerveket konkrét uniós jogszabályok alkotására. E szerint az Európai Unió különleges jogalkotási eljárás keretében, egyhangúlag irányelveket fogad el a tagállamok olyan törvényi, rendeleti vagy közigazgatási rendelkezéseinek közelítésére, amelyek közvetlenül érintik a belső piac megteremtését vagy működését. Itt elsősorban azt kell kiemelnünk, hogy a jogharmonizáció uniós irányelv útján valósítható meg. A 115. cikkben megfogalmazott eljárásra a szubszidiaritás jellemző, így ezt leginkább a közvetlen irányítás eszközeként alkalmazza az Unió.

A nemzeti jogszabályok közelítése kapcsán az EUMSZ 118. cikke külön kiemeli a szellemi tulajdonjogokat. Az Európai Parlament és a Tanács rendes jogalkotási eljárás keretében intézkedéseket fogad el a szellemi tulajdonjogok Unión belüli egységes oltalmát biztosító európai oltalmi jogcímek létrehozására, valamint egy uniós szintű központi engedélyezési, koordinációs és ellenőrzési rendszer megteremtésére.

Mindezeket túlmenően utalnunk kell az EUMSZ 352. cikkére, amely az Unió összes tevékenységi területére nézve biztosít jogharmonizációs hatáskört az illetékes uniós szerveknek. Ezt erősíti meg a belső piacról és a versenyről szóló, az EUMSZ-hez csatolt 27. számú jegyzőkönyve. Az EUMSZ több mint húsz esetben ún. egyedi hatáskört biztosít a jogharmonizációra [pl. munkavállalók szabad mozgását szabályzó 46. cikk; letelepedési jogot szabályzó 52. cikk (2) bek.; a szolgáltatásokat rendező 56. cikk; a tőke szabad áramlásáról szóló 63. cikk (2) bek.; az adókról szóló 113. cikk].

Fontos megjegyezni, hogy a fent említett rendelkezések az uniós jogszabályok alkotóinak nem biztosít egy teljesen általános hatáskört a belső piac szabályozásához. Az uniós szervek által hozott szabályozás a belső piac létrehozatalát és működőképességét kell, hogy elősegítse. Éppen ezért az Európai Bíróság minden, a tagállamok által panaszolt, az európai intézmények által, a tagállamokat kötelező szabályozás kapcsán azt vizsgálta, hogy (i) az áruk szabad mozgását akadályozó uniós jogszabály valóban fennáll, vagy valószínűsíthető a fennállása; (ii) érezhető e szabályozás versenytorzító hatása, (iii) az uniós jogalkotó harmonizációs intézkedése valóban hozzájárul a piaci versenyt korlátozó vagy az áruk szabad mozgását akadályozó tényezők megszüntetéséhez. Mindezen feltételek ellenére, az uniós jogszabályalkotó szervek az EUMSZ 114. cikk (1) bekezdésében kapott felhatalmazással visszaélve, a tagállamokban bizonyos termékek vagy alkoholos italok reklámját próbálták megtiltani. Itt ugyanis éppen az a kérdés nem került megnyugtatóan megválaszolásra,

hogy az ilyen tilalom miképpen járul hozzá a belső piac működésének javításához.¹⁴

A belső piaci jogalkotás kapcsán, az uniós jogalkotók fent említett területeken (egészségügy, környezet- és fogyasztóvédelem) fennálló hatásköre ütközhet, illetve összemosódhat az ugyanezekben a területeken fennálló külön szabályozott szakpolitikai hatáskörökkel (népegészségügyi politika: EUMSZ 168. cikk; környezetvédelmi politika: EUMSZ 192. cikk; fogyasztóvédelmi politika: EUMSZ 169. cikk). A hatásköri elhatárolás kérdése magától értetődően akkor merül fel, ha az nem több, hanem csak egy területen (pl. népegészségügy) jelenik meg. Ebben az esetben ugyanazon szakterületen kétfajta jogszabályalkotási eljárás jelenik meg, amelyek egymással nem kompatibilisek. Az Európai Bíróság a hatásköri elhatárolás problémáját úgy oldotta meg, hogy azt mérlegelte: melyik hatásköri területre esik a jogi aktus súlypontja. Abban az esetben, ha az adott terület szabályozása szolgálja ugyan a belső piacot, de nem ez a fő célkitűzése, akkor nem a jogharmonizációs szabályok (EUMSZ 114. cikk) alapján kell eljárni.¹⁵

Az uniós harmonizációs szabályokat a tagállamok kötelesek betartani. Az ilyen uniós jogi aktustól eltérni abban az esetben lehet, ha ez pusztán egy részharmonizációt vagy egy minimum harmonizációt valósít meg. Ezeket az előírásokat a tagállamok szigorúbb szabályok kibocsátásával egészíthetik ki, módosíthatják.

A tagállamok az EUMSZ 114. cikk (4) és (5) bekezdése alapján is eltérhetnek az uniós harmonizációs szabályoktól (opting out).

- Az egyik lehetőség, hogy szigorúbb intézkedéseket tarthat fenn a tagállam, ha valamely uniós harmonizációs intézkedés elfogadása után közérkölc, közrend, közbiztonság, emberek, állatok és növények egészségének védelme, művészeti, történelmi vagy régészeti értékeket képviselő nemzeti kincsek védelme, ipari és kereskedelmi tulajdon védelme, illetve környezet, munkakörnyezet védelme okán válik ez szükségessé.
- A másik lehetőség, amikor az uniós jogharmonizációs rendelkezés elfogadását követően, valamely tagállam új tudományos bizonyítékon alapuló, a

---

¹⁴ Példaként érdemes megemlíteni Németország jogvitáját az Európai Parlamenttel és Tanáccsal szemben a dohánytermékek reklámjának tilalmáról (C – 376/98).

¹⁵ Példaként újra érdemes felidézni a dohánytermékekkel kapcsolatos második közönségi irányelvet (2003/33/EK. sz. irányelv). Ebben az esetben a jogi aktus súlypontilag a népegészségügyi politikára irányul. Itt nincs helye jogharmonizációnak, hiszen a tagállamok népegészségügyi jogszabályainak bármilyen közelítése kizárt [EUMSZ 168. cikk (5) bek.]. Fennállhat tehát annak a veszélye, hogy az uniós szervek éppen ezt a rendelkezést szándékoznak megkerülni, azaz mégiscsak harmonizálják a tagállamok népegészségügyre vonatkozó törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseit, hivatkozva az EUMSZ 114. cikkében rögzített jogharmonizációs hatáskörükre. Az Európai Bíróság a Németország által kezdeményezett jogvitában megállapította, hogy a szabályozandó kérdés súlypontilag a népegészségügy politika hatálya alá esik. Érdekes és az uniós bíraskodásra jellemző módon, az Európai Bíróság mégis nem a fenti logika alapján hozta meg döntését, hanem kiemelte, hogy abban az esetben, ha az egészség védelme kiemelkedő szempontként jelenik meg, lehetőség van az uniós jogharmonizációs szabályozásra. Ennek következtében azonban a belső piacra vonatkozó uniós hatáskörök inkább összemosódtak.

környezet vagy a munkakörnyezet védelmével kapcsolatos nemzeti rendelkezés hatálybaléptetését tartja szükségesnek. Kiemelendő, hogy ennek az az előfeltétele, hogy az adott tagállamra jellemző probléma miatt kerüljön a nemzeti jogszabály bevezetésre. Látható, hogy ebben az esetben specifikus előfeltételek fennállásától teszi az EUMSZ függővé az adott tagország külön utas jogalkotását.

Magát a nemzeti rendelkezést és annak indokait az Európai Bizottság felé kell jelezni. Az Európai Bizottság ezután megvizsgálja a tagállami intézkedés konformitását a belső piaccal, illetve a többi tagállam érdekeivel. A kontroll-eljárásra az Európai Bizottságnak 6 hónap áll rendelkezésére. Engedélyezheti vagy elutasíthatja a nemzeti intézkedést. Amennyiben a 6 hónapos határidőn belül nem hoz döntést, a tagállami intézkedést engedélyezettnek kell tekinteni. Az EUMSZ szigorú jogi következményeket fűz arra az esetre nézve, ha egy tagország elmulasztaná az Európai Bizottságnak bejelenteni a fenti rendelkezéseket, azaz megsértené az idevonatkozó eljárási szabályokat és az Európai Bizottság engedélye nélkül alkalmazná a nemzeti intézkedéseket. Ebben az esetben a Bizottság vagy más tagállam jogosult közvetlenül az Európai Unió Bíróságához fordulni, és nem kell betartania az EUMSZ megsértése esetére alkalmazott „előeljárási” lépéseket sem (EUMSZ 258. és 259. cikkek).¹⁶

---

¹⁶ Felső-Ausztria és az Osztrák Köztársaság által az Európai Bizottsággal szemben (T-366/03 és T-235/04) indított ügy jól példázza a fenti szabályozással kapcsolatos itélkezési gyakorlatot. Az Európai Parlament és a Tanács, 2001-ben irányelvben szabályozta a génkezelt organizmusok (GMO) forgalmazását a belső piacon. Az ehhez szükséges engedélyeket a tagállamok illetékes hatóságai bocsátják ki, miután megvizsgálták, hogy ezek az organizmusok nem veszélyesek a környezetre. 2003 márciusában az Osztrák Köztársaság arról tájékoztatta a Bizottságot, hogy a Felső-ausztriai tartomány szintén a génkezelt organizmusok kapcsán elkészítette saját törvénytervezetét és ehhez kéri az Európai Bizottság jóváhagyását. Az Európai Bizottság elutasította a kérelmet, amire az osztrákok az Európai Bírósághoz fordultak, és kérték az Európai Bizottság határozatának megsemmisítését. Az Európai Bíróság utalt az EUMSZ 114. cikk (4) és (5) bekezdése alapján történő eltérési lehetőségek (lásd fent) különbözőségére. Kiemelte, hogy abban az esetben, amikor az uniós harmonizációs intézkedést követően kíván egy tagállam rendelkezéseket hozni, csak feltételekkel engedhető meg a tagállami jogszabály hatálybaléptetése. Ezek a feltételek: új tudományos bizonyítékon alapuló, a környezet vagy a munkakörnyezet védelme, illetve az adott tagállamra jellemző probléma miatt kerüljön a nemzeti jogszabály bevezetésre. Az Európai Bíróság rámutatott arra, hogy ezeket a feltételeket fokozottabban követelik meg a tagállamtól az új szabályok bevezetésénél, mint a már meglévő nemzeti intézkedések esetén. Az Osztrák Köztársaság a jogvita során nem tudott olyan bizonyítékokat előterjeszteni, amelyek speciális problémát igazoltak volna a génkezelt organizmusok forgalmával kapcsolatosan – indokolva ezzel a nemzeti szabályozás bevezetését. Az Európai Bíróság ebből a szempontból elégtelennek ítélte, hogy Ausztria az osztrák mezőgazdaság kisüzemi szerkezetére hivatkozott. Ebben ugyanis az Osztrák Köztársaság nem tér el más tagállamok hasonló adottságaitól.

6.3. Jogegységesítés és jogközelítés

6.3.1. Uniformizált jog¹⁷

Itt a szó szoros értelmében jogegységesítésről van szó, azaz a jogegységesítésben részt vevő államok teljesen azonos joganyaggal dolgoznak. Ennek legtipikusabb példája az EU-rendelet, amely közvetlenül és erga omnes minden tagállamot, azok természetes és jogi személyeit is kötelező szabályokat tartalmaz.

6.3.2. Jogközelítés

Itt lényegében csak a jogok harmonizációja a cél (approximation), tehát nincs szó szerint azonos tartalmú egységesített joganyagról, pusztán egy ún. egyöntetűbb jogról (loi conforme) van szó. Ennek tipikus megjelenési formája az EU-irányelv, amely csak részben kötelező, tudniillik az irányelv célkitűzéseinek megvalósítása kötelezi csak a tagállamokat, viszont a jogtechnikai eszközök megválasztása a tagállam szuverén joga marad.

6.4. Univerzális és regionális jogegységesítés

6.4.1. Univerzális jogegységesítés

Ez a jogegységesítési forma meglehetősen ritka, hiszen globálisan egységes joganyagot létrehozni inkább a kivételek kategóriájába tartozik. Ilyen például a fentiekben más aspektusból való megközelítés kapcsán példaként említett Varsói Egyezmény a nemzetközi légi fuvarozásról, illetve a CISG. Mindemellett az univerzális jogegységesítés szerény eredményekkel dicsekedhet. Ennek több évtizeden keresztül az is oka volt, hogy az ideológiai alapon megosztott politikai rendszerek jogrendszereik közelítését, sőt bizonyos részterületeken való egységesítését sem nagyon támogatták. Bár ezek az akadályok sok állam vonatkozásában nem állnak fent, mégis ma is számos, különösen iszlám ország részéről fenntartásokat hangoztatnak ilyen jellegű kezdeményezésekkel szemben. Egyébként egyes nyugati jogtudósok szerint a volt marxista-leninista államokban, a kommunista rendszerek megszűnése után is sokáig léteztek a jogról és az igazságosságról olyan fundamentális felfogások, amelyek a

---

¹⁷ Droit uniform, uniform law, Einheitsrecht.

nemzetközi jogegységesítéssel szemben hatottak.¹⁸ Kérdés, hogy a jövőben – főképpen az UNCITRAL keretében – milyen eredmények születnek majd az univerzális jogegységesítési munkák következményeként.

6.4.2. Regionális jogegységesítés

Magától értetődik, hogy egy adott földrajzi területen hatékonyabban lehet a jogegységesítést megvalósítani, mint szélesebb nemzetközi keretekben. Erre leginkább az Európa mint geográfiai régió mutat jó példát. Itt említendő meg a strasbourgi székhelyű Európa Tanács tevékenysége, amely egyfajta konkurenciában az Európai Közösséggel, illetve Európai Unióval, már a múlt század ötvenes éveitől több egyezmény szövegét¹⁹ dolgozta ki, amelyek azonban a tagállamok többsége ratifikációjának elmaradása miatt csak írott malaszt maradtak. Kétségtelen, hogy a „szupranacionális” Európai Unió keretében folyó jogegységesítő munka a magánjog terén sokkal jelentősebb eredményekkel büszkélkedhet, mint a páneurópai társszervben folyó hasonló törekvések.

7. A nemzetközileg egységes jog mint a törvényalkotás sajátos formája

A nemzetközi szervezetek (Hágai Konferencia, Európa Tanács stb.) által kidolgozott nemzetközi közjogi egyezmények a tagállamok ratifikációs eljárása útján épülnek be a nemzeti jogrendszerekbe. Kétségtelen, hogy a nemzetközileg egységesített jognak a hazai jogba való implementálása során a nemzeti törvényhozás szerepe a rendes hazai jogalkotáshoz képest meglehetősen korlátozott. A nemzetközi konvenció szövegének kialakítása, a nemzeti érdekek képviselése az egyes országokból delegált kormánytisztviselők feladata. Bár ezek a nemzeti alkotmányban, törvényekben megfogalmazott jogokat és köteleket figyelembe kell, hogy vegyék a konvenció szövegezésékor, valójában rajtuk múlik a véglegesen elfogadott egyezmény tartalma. A nemzeti politikai tényezők, például képviselők, szociális partnerek közvetlenül nem tudják a szövegezést befolyásolni. Ezért a ratifikáció alkalmával a nemzeti parlamentek vagy elfogadják az eléjük terjesztett nemzetközi konvenciót, vagy elutasítják azt, amit a diplomáciai életben általában barátságtalan aktusnak szoktak tartani.

---

¹⁸ MÄNHARDT-POSCH: *i. m.* 163.

¹⁹ Ezeket „European Treaty Series” néven ismerjük. A több mint 160 ilyen egyezménynek pusztán a töredéke foglalkozik magánjogi témával. (Termékfelelősség – sikertelen maradt, a környezetért való felelősség – még nincs elegendő számú ratifikáció a hatálybalépéshez.)

Előfordulhat, hogy az adott állam törvényhozó szervének mandátuma az új választások miatt vagy megszűnik, vagy éppen összetételének megváltozása miatt már nem jön össze az adott nemzetközi konvenció elfogadáshoz többség. Ilyen szcenárió már többször elfordult, pl. az Egyesült Államok Kongresszusában.

A nemzetközi jogegységesítés egyik leggyakrabban előforduló akadályai a nemzeti szuverenitással kapcsolatos megfontolások. Ezek azért is merülhetnek fel, mert a nemzetközi konvenciók egyrésztől csak ritkán teszik lehetővé a nemzetállamok általi utólagos módosítás lehetőségét. Másrésztől főleg a multilaterális egyezményeknél a módosítás rendkívül nehéz és főleg hosszadalmas. Ezek miatt a nemzeti parlamentek részéről a ratifikáció megtagadásával reagálhatnak a törvényhozók. Kétségtelen, hogy az egységesített jogot tartalmazó konvenció elfogadásával az azt ratifikáló államok lemondanak szuverenitásuk egy darabjáról. Különösen vonatkozik ez például az EU-hoz történő csatlakozásra. Több országban éppen ez volt a csatlakozás ellenzői által felhozott érv a csatlakozás megakadályozására.²⁰ Ezen aggályok ellenére az EU-tagállamok szuverenitásuk egy részéről lemondtak, például a kereskedelem-politika terén, elősegítve egy Belső Közös Piac kialakítását. Ugyanakkor a tagállamok azért rendelkeznek olyan „szuverén erővel”, hogy bármilyen jogegységesítő intézkedést megakadályozzanak, különös tekintettel az ún. primer jogi – egyébként meglehetősen „gyengén” definiált – szubszidiaritás elve alkalmazásának lehetőségére.

További, a nemzetközi egységes jog kialakítását akadályozó probléma az idegen nyelvű és nem az adott nemzeti jogrendszerben honos jogi terminológiák egy az egyben történő átültetése a nemzeti jogba. Miközben több ország különböző szabályozását egységesíti az adott nemzetközi konvenció, addig annak „idegen” szövegének a nemzeti jogba történő átültetése inkább zavart, a hazai jogszabályok „szétesését”, koherenciájuk megszűnését idézheti elő.²¹ Különösen a hazai jogalkalmazók számára jelent ez komoly kihívást, hiszen ezek, az egységesített nemzetközi joganyagoknak a hazai tényállásokra való alkalmazáskor, a nemzetközi értelmezési standardok szerint kell, hogy eljárjanak. Egyébként akadályos lehet az egységesített rendelkezések alkalmazásának a hazai jogászok pusztán előítéletessége a jogrendszeridegen megoldásokkal szemben. Főleg a bírák ellenállása tapasztalható, ha megszokott ítélkezési gyakorlatukból „kizökkentik” őket a nemzetközi konvenciók szabályai.

A fent említett akadályok és fenntartások hatásának csökkentését jól szolgálhatják például olyan „szupranacionális” nemzetközi szervezetek jogegységesítő és jogharmonizációs szabályai, mint az EU. Azok a nemzetközi szervezetek, amelyek nem rendelkeznek ezzel a „szupranacionális” jogalkotási lehetőséggel, mindenképpen nehezebb helyzetben vannak a jogegységesítés megvalósítása terén. A nemzetközi jogi és politikai nyomásgyakorlás vagy nem alkalmazható, vagy a hatása kicsiny. Ehelyett marad a magas minőségű jog-

---

²⁰ Ausztriában az EU-csatlakozást megerősítő népszavazás előtt (1994. június 12-én) éppen az ország szuverenitásának csorbulására hivatkoztak a csatlakozást ellenzők fő argumentumként.

²¹ BYDLINSKI, FRANZ: *Juristische Methodenlehre und Rechtsbegriff*. Wien – New York, 1991, Springer, 385.

alkotói munka, a meggyőzés ereje és a rugalmasság az egységes nemzetközi szabályanyag kimunkálásakor. Mindenképpen pozitív hatással bír az a körülmény, ha a nemzetközileg egységesített jogot potenciálisan alkalmazó államok már ennek a szövegnek a kitérőjében részt vettek. Célravezető, ha a jogegységesítést megvalósító konvenció földrajzilag jól körülhatárolható és gazdaságilag, szociálisan hasonló fejlettségű államok részvételével és csatlakozásával kerül kialakításra, illetve alkalmazásra.²²

8. Az egységesített nemzetközi szabályok értelmezése

Az egységes értelmezés előfeltétele, hogy az minden, a konvencióhoz csatlakozott államban, egységes metódus szerint valósuljon meg. Ennek megfelelően például a CISG 7. cikke olyan értelmezési szabályokat tartalmaz, amelyek az egységes értelmezést hivatottak biztosítani. Fontos itt azt látni, hogy pusztán a hazai értelmezési szabályok alkalmazása nem vezetne kielégítő eredményre. Vitatott viszont, hogy az adott konvencióra vonatkozó értelmezési szabályok hiányában vajon milyen kiegészítő forráshoz forduljunk. Elegendő-e a szerződések jogáról szóló Bécsi egyezmény idevonatkozó szabályainak alkalmazása, a kollíziós jogi utaló szabály által megjelölt jog alkalmazása, vagy éppen a jogösszehasonlítás során kifejeződött szabályok alkalmazása? Mindenesetre a leglényegesebb elméleti szempont, amely itt érvényesítendő, az az, hogy az adott szabály eljáró fórum általi értelmezése elfogadható legyen a külföldi bíróságok számára is, tehát ezek is készek legyenek az eljáró bíróság érvelését követni. Ez akkor valósítható meg a lehető leghatékonyabban, ha a nemzetközi szabály eredetéhez nyúl vissza a jogalkalmazó, és nem a hazai jogértelmezési megközelítést erőlteti. Ilyenformán a külföldi bíróság által megfogalmazott értelmezés kapcsán elvárható, hogy az a hazai jogértelmezést megelőzően elfogadható legyen.²³

---

²² MÄNHARDT-POSCH: *í. m.* 169.

²³ A szerződések jogáról szóló, Bécsben az 1969. évi május hó 23. napján kelt szerződés 31. és 32. cikkei.

9. A hagyományos²⁴ módon megvalósuló jogegységesítés

9.1. Kritériumok

A hagyományos jogegységesítés eredményességét tanulmányozva megállapíthatjuk, hogy még a jogegységesítést nagyon igénylő területeken is a jogegységesítésre irányuló nemzetközi törekvések rendszerint szerény eredményt produkálnak. A Genfi Csekketegyezményhez²⁵ hasonló, egyértelmű anyagi jogi szabályok ritkán jönnek létre. Ezt az egyezményt az országok jelentős számban ratifikálták. Inkább úgynevezett „egységes keretjogi szabályok” megalkotására nyílik lehetőség, illetve többnyire ilyenek látszanak célravezető megoldásnak. A fő konfliktus a nemzetközi szabály kialakításakor és ratifikációjakor a belső jogi hatások, illetve a belső jogi rendelkezések fokozott figyelembevétele a nemzetközi megállapodás rovására. Megfigyelhető az az ellentmondásos helyzet is, hogy vannak olyan államok, amelyek aktívan részt vesznek a nemzetközi megállapodás szövegének kidolgozásában, de aztán parlamentjük mégsem ratifikálja ezeket, azaz nem építi be saját belső jogába.

A nemzetközi anyagi jogi jogegységesítést kezdeményezők – jobbára a nemzetközi szervezetek vagy államok, amelyeknek fontos érdeke fűződik egy egységes nemzetközi szabályozáshoz – törekednek arra, hogy az egyezményben minél tágabb tér álljon az egyezményt aláíró országok számára a nemzetközi megállapodás nemzeti jogba való beépítésének módozataira. Abban reménykednek ugyanis, hogy ez megkönnyíti majd a megállapodás ratifikációját. Különösen az Európa Tanács égisze alatt kimunkált konvenciók (European Conventions) „szóhasználata” sejtette azt a lehetőséget, hogy az egyezményekhez csatlakozó államok rendelkezzenek „tágabb” lehetőséggel az adott nemzetközi megállapodás belső jogi adaptációjánál. Például a kötelező gépjármű-felelősségbiztosítással kapcsolatos konvencióban²⁶ található utalás az egyezmény végrehajtására, miszerint a kötelező gépjármű-felelősségbiztosítással kapcsolatosan bevezetendő hazai rendelkezéseknek meg kell felelniük a konvenció mellékleteiben foglaltaknak (complying with). Hasonlóképpen a gyermekek örökbefogadásáról szóló európai konvencióban²⁷ a szerződő államok vállalják, hogy biztosítják az idevonatkozó hazai szabályok konformitását az európai konvencióban foglaltakkal (undertake to ensure the conformity). A meglehető-

²⁴ A „hagyományos” szóhasználat a nem az EU égisze alatt folyó jogegységesítésre vonatkozik.

²⁵ 1931-ben megkötött Genfi Csekketegyezmény. 1965. évi 2. tvr. hirdette ki. A 9/2001. (MK 147) MNB rendelkezés is az egyezmény végrehajtását szolgálja.

²⁶ European Convention on Compulsory Insurance against Civil Liability in respect of Motor Vehicles, 1959. 04. 20., European Treaty Series Nr. 28.

²⁷ European Convention on the Adoption of Children, 1. cikk, 1967. 02. 24., European Treaty Series Nr. 58.

sen sikertelen, a haláleset és testi sértés kapcsán felmerülő termékfelelősségre vonatkozó európai konvenció 1. cikke szerint az aláíró tagállamok összhangba hozzák nemzeti jogukat e konvenció rendelkezéseivel („make its national law conform with the provisions of this convention”).²⁸ A példaként említett szövegek a gyakorlat szerint teret engednek a csatlakozó államoknak, hogy az egyezményben vállalt kötelezettségeket bizonyos „szabadsággal” építsék be nemzeti jogukba. A nemzetközi gyakorlatban ugyanis ezek a szövegalkalmazások nem jelentenek „túl szoros” kötelezettségvállalást. Ámbár a jogi konformitás (loi conformes) kimondása meglehetősen egyértelmű kötelezettséget ró a nemzeti törvényhozókra. Ez meg is mutatkozik a ratifikációknál, különösen az Európa Tanács konvencióinál, ahol a ratifikációval jóváhagyott csatlakozások száma a konvenciók jelentős részénél meglehetősen alacsony.

Mint azt már fent láthattuk, a ratifikáció elmaradásának fő oka a hazai érdekvizonyokban keresendő. Hiába a delegátusok, a szakemberek, a kormánytisztviselők erőfeszítése és a kormány politikai akarata az adott nemzetközi szabályozás megalkotásához, sőt annak sokszor égető szükségessége, sajnos a hazai érdekcsoportok akarata sokszor felülírja ezeket. Álljon itt egy jellemző eset a szomszédos Ausztriából. Még 1962-ben alkották meg azt az Európa Tanács bábáskodásával létrejött egyezményt, amely a vendéglősök felelősségét szabályozta a vendégek által az étterembe, illetve szállodába bevitt dolgokért.²⁹ Aligha fér kétség az ezen területen való nemzetközi jogegységesítés szükségességéhez Ausztria szempontjából, hiszen egy olyan országról van szó, ahol a külföldről jövő turisták az ország nemzeti jövedelme tetemes részéhez járulnak hozzá. Az aláíró országok 30%-a ratifikálta csak az egyezményt, köztük Németország is, beépítve a konvenció rendelkezéseit a német polgári törvénykönyvbe (BGB 701–703. §§). Ugyanakkor a turizmusban érdekelt Ausztria nem ratifikálta, így nem is tette az ABGB részévé a konvenció rendelkezéseit, mivel a konvenció az osztrák polgári törvénykönyvben előírt felelősségi korlátoknál magasabb szintet állapított meg. A konvenció ratifikálását éppen a jelentős befolyással és érdekérvényesítési potenciállal rendelkező osztrák idegenforgalmi lobbik akadályozta meg. Majd 27 évnek kellett eltelnie, hogy a konvenció szabályai végre az osztrák civiljog részévé váljanak. Mindezek jól illusztrálják azt, hogy viszonylag „puha” jogegységesítő keretszabályok is elvérezhetnek az adott államban fennálló belső érdekeltségek miatt. Ez még akkor is megtörténhet, ha látszólag éppen az adott ország érdeke is a nemzetközi jogegységesítés.³⁰

---

²⁸ European Convention on the Liability in regard to Personal Injury and Death, 1977. 01. 27. European Treaty Series Nr. 91.

²⁹ European Convention on the Liability of Hotel-keepers concerning the Property of their Guests, 1962. 12. 17., European Treaty Series Nr. 41.

³⁰ MÄNHARDT-POSCH: *i. m.* 173.

9.2. A nemzetközi jogegységesítés folyamata

A nemzetközi jogegységesítést tartalmazó megállapodásoknak a nemzeti törvényhozás általi viszonylag alacsony elfogadottsága nagyrészt arra vezethető vissza, hogy a nemzetközi megállapodások inkább a jogászok által kidolgozott joganyagoknak tekinthetők, mint a belső jogszabályok, amelyekre a parlamenti érdek- és erőviszony jelentős mértékben hatnak. Az nyilvánvaló, hogy egy nemzetközi megállapodáson alapuló szabályanyag kidolgozásakor olyan jogászok kezdik el a szövegező munkát, akik az összehasonlító jogi metódusokat ismerik és tudják alkalmazni. Más szóval felismerik a jogegységesítés fontosságát, és ezt törekednek érvényre juttatni a nemzetközi jogi normák kimunkálásakor, így létrehozva az első szövegi javaslatokat. Az illetékes nemzetközi szervezetek titkárságainál (UNCITRAL, Hágai Konferencia, Európa Tanács, UNIDROIT stb.) is jól felkészült jogászstábok vesznek részt az egyezmény szövegtervezetek kialakításában.

Általában elmondható, hogy a fenti szakembergárda által megszüvegezett tervezetek már maguk is kompromisszumok szüleményei. A szakjogászok által megalkotott egyezményt diplomáciai konferencián fogadják el a kormányok képviselői, akik az államok politikai érdekeit képviselik. Ez lényegében a második szakasz az adott jogegységesítést megvalósító egyezmény kialakításában. Az államok ebben a szakaszban törekednek a lehető legteljesebb mértékben érvényesíteni elképzelésüket. Minél sikeresebb egy kompromisszumos szöveg kialakítása, annál szilárdabb alapokon jön létre az egységesített nemzetközi anyagi jog. Végül olyan szövegrészek, amelyekkel kapcsolatosan kompromisszumos megoldást nem sikerült elérni, az alternatív szövegrészeket (opciókat) szögletes zárójelben jelenítik meg. Az egyezmény véglegesítése, a zárójeles szövegrészek feloldása az államok politikai elkötelezettsége, kompromisszumkészsége alapján történik. Majd végül a kormányok meghatalmazottai aláírják az egyezményt. Bár ez – mint arra már utaltunk – nem jelenti automatikusan a nemzetközi konvenció hatálybalépését adott aláíró ország vonatkozásában, mégis azt általában véve elmondhatjuk, hogy azon országok parlamentjei, amelyek a jogegységesítést célzó egyezmény kidolgozásában aktívan részt vettek, jóval nagyobb valószínűséggel ratifikálják az ilyen egyezményeket.³¹

Nem sokat vizsgált tény, hogy a jogegységesítést megteremtő nemzetközi konvenciók tartalmára, a megszüvegezett jogokra és kötelezettségekre bizony rányomja, de mindenképpen rányomhatja a bélyegét a jelentős hatalommal rendelkező államok politikai és gazdasági érdekeinek érvényesítése. A jogegységesítésnél, több esetben az adott konvenció tárgyalásánál és szövegezésénél használt munkanyelv „elősegíti”, hogy az egységesített jog jobbra az ilyen nyelvű jogrendszerek jogintézményeit, jogi megoldásait tartalmazza. Például a nemzetközi légi fuvarozásra vonatkozó 1929. évi varsói nemzetközi egyez-

---

³¹ MÄNHARDT-POSCH: *i. m.* 174.

mény,³² amelynek autentikus szövege a francia nyelvű változat. Az egyezmény tartalma erősen determinált a francia jog által.

Tehát az adott – nagy érdekérvényesítő erővel rendelkező – állam törvényhozási stílusa, kodifikációs technikái gyakran nyomon követhetők főleg a magánjogi jogegységesítést megcélzó egyezményekben. Vegyük például az angolszász jogrendszerű országok törvénykezését, ahol a törvény (statute) túlságosan körülményesen megfogalmazott, kazuisztikus és meglehetősen részletekbe menő. Ez ugyanakkor nem jelent problémát a jogalkalmazás során, ugyanis az angolszász jogrendszerű országokban a bírónak lehetősége van a törvényben foglaltaktól való eltérésre, ha úgy látja, hogy az adott jogvita ilyen módon eredményesebben megoldható. A francia törvénykezési stílus viszont az elegáns megoldásokra koncentrálnak, válogatott kifejezéseket használ, és nem nagyon törekszik a törvénytöredék egyértelműségére és teljességére. Ilyenformán itt is a bírói jogértelmezésnek eleve fontos szerepet szán. Mindebből az a következtetés vonható le, hogy a legcélravezetőbb megoldás az lenne, ha kialakulna egy nemzetközi kodifikációs technika, amely a legjelentősebb nemzeti kodifikációs technikákat kombinálná. Ez az ideális helyzet még ma is ritkán valósul meg, noha az utóbbi évtizedekben ezen a területen azért előrelépés figyelhető meg. Az egységesített nemzetközi jog megalkotója meglehetősen szűk mezsgyén halad, hiszen a konvenciókat szakjogászok, diplomaták, politikusok tárgyalják meg. Az ezen kör által elfogadott szöveg ratifikációjánál felmerül az a „félelem”, hogy a nemzeti jog részévé váló jogszabályanyag nem állítja-e olyan kihívások elé az egyes országok hazai jogalkalmazóit, amelyekre ezek még nincsenek felkészülve. Más szóval a nemzetközi szervezetek keretében kialakított szövegek konkretizálása, értelmezése és alkalmazhatósága a nemzeti bíróságok feladatává válik, ami sok esetben konfliktust eredményezhet a nemzetközi konszenzus alapján kialakított konvenció szabályaival. Ennek következménye aztán, hogy a ratifikációk sokkal kisebb számot mutatnak, mint azt, az egyébként fontos szabályok egységesítésre irányuló szándékok alapján, feltételezhetnénk.

Különösen civil jogi szabályok nemzetközi jogegységesítésénél figyelhető meg az, hogy az államok – sűrgetve saját vállalkozóiktól – olyan keretszabályokat dolgoznak ki és rögzítenek egységesített jogként egyezményekben, amelyek aztán a gyakorlatban értelmezési és alkalmazási nehézségeket idéznek elő, miáltal a nemzetközi jogegységesítés legfontosabb célját nem tudja elérni.³³

Felmerül a kérdés, hogy a túlságosan tágan és sokszor nem egyértelműen megformált nemzetközi szabályok helyett nem lenne-e célszerűbb minél több konkrét jogeset taxatív felsorolása, ami által a keretszabályok jobban értelmezhetővé válnának. Ám az átláthatatlan jogesetek dzsungelé ismét csak az egyes nemzeti jogrendszerek sajátosságait mutatnák be és nem mozdítanák elő az egységes nemzetközileg is alkalmazható magánjogot.

---

³² Becikkelyezte az 1936. évi XXVIII. törvény: Egyezmény a nemzetközi légi fuvarozásra vonatkozó egyes jogszabályok egységesítése végett. Számos kiegészítés és módosítás történt eddig, amelyek közül a legfontosabb a Montreali Jegyzőkönyv.

³³ MÄNHARDT-POSCH: *í. m.* 177.

A megoldás Kropholler szerint az lehetne, hogy olyan összetett nemzetközi szabályokat alkossunk, amelyek szükség szerint kiegészíthető, sőt helyettesíthető értékelési tényezőket vagy elemeket tartalmaznak. Ezáltal a nemzetközi egyezmény nagymértékben rugalmasan lenne alkalmazható, mégis a jogbiztonság alapvető mértékben biztosítható lenne.³⁴

9.3. A többnyelvűség problémája

Ezt a problémát egyáltalán nem szabad alábecsülni. Különösen az ENSZ-szervek égisze alatt alkotott konvenciók esetében merülnek fel a többnyelvűség okozta értelmezési nehézségek. Ezekben a szervezetben hat hivatalos nyelven kell közzétenni az egyezményeket. A hat nyelvi változat teljesen egyenértékű, még akkor is, ha az egyezmények megszövegezésénél angol a munkanyelv. A fő kérdés tehát az, hogy valamennyi változat valóban ugyanazt tartalmazza. Például a nemzetközi kereskedelmi közvetítő eljárásokról szóló UNCITRAL modelljog 14. cikke rendelkezik a felek által, a közvetítő eljárás során elért megállapodás kötelező jellegéről és végrehajtásáról. Itt az „enforceability” szót használja az angol szöveg, de a 14. cikk befejezetlen marad, három ponttal végződik. A szövegezéskor a francia delegáció jelezte, hogy országában a „végrehajtás” (franciául „exécution”) kifejezés nem ugyanazt az eljárást fedi le, mint pl. az Egyesült Államokban. Az USA-ban ugyanis a felek megállapodása azonnal végrehajtható, míg Franciaországban ehhez bírósági ítéletre van szükség. Ilyenformán a 14. cikkhez külön értelmező megjegyzést kellett fűzni, mely szerint a modelljogot alkalmazó ország a felek között létrejött megállapodás végrehajtása módjáról külön rendelkezik vagy utal nemzeti jogára. Látható tehát, hogy ugyanazon rendelkezés más-más folyamatot takar országonként, azaz mást értenek rajta a jogalkalmazók.

Még nagyobb a gond, ha az autentikus hivatalos nyelvről egy olyan állam nyelvére történik a fordítás, amely egy kis állam nyelve, és nem világnyelv. Már nem először fordult elő, hogy éppen egy adott egyezmény ratifikációját gátolta meg egy nem jól sikerült fordítás, hosszas vitát váltva ki a nemzeti parlamentben.

---

³⁴ KROPHOLLER: *i. m.* 245.

10. Az Európai Unió jogegységesítő szerepe

Bár nem célja ennek az értekezésnek, hogy az Európai Unió jogegységesítő tevékenységét részletesen elemezze, mégis szükséges néhány általános megjegyzést tenni ennek jövőbeni kilátásaira. Érdeemes idézni Lenkovics professzor³⁵ idevonatkozó, egy napilapnak adott interjúban elhangzott véleményét:

„Kölcsönös tisztelet és bizalom az uniós kérdésekben

Az Ab nemzetközi környezetéről, az európai mércék kötelező érvényéről, illetve megkérdőjelezhetőségéről szólva az új elnök kiemelte: a válság nemcsak, sőt, nem is elsősorban Magyarországot változtatta meg, hanem a világot és benne Európát is, amelynek meghatározó intézményeit, alapelveit és jogi értékeit nézve korántsem beszélhetünk ellentmondásmentes rendszerről.

A Lisszaboni Szerződés kimondja, hogy az unió tiszteletben tartja a tagállamok nemzeti identitását. Ennek pedig része az alkotmányos identitás, melynek védelmezése a nemzeti alkotmánybírók feladata. A magyar alkotmánybíróknak tehát egy uniós tagállam alkotmánybírójaként is az a fő feladata, hogy a magyar alkotmányosságot védelmezze. Az unió joga ugyan kötelező minden tagállamra, a Lisszaboni Szerződésben rögzített nemzeti identitások tisztelete viszont az uniót kötelezi. Tehát a nemzeti alkotmányos identitások és az uniós értékek viszonya is olyan kényes határkérdéseket vet fel, melyek csak a kölcsönös tisztelet és bizalom alapján kezelhetők mindenki számára megnyugtatóan – mondta az elnök.

Lenkovics Barnabás szerint az unió közös értékei változóak, birkóznak egymással a szorosabb együttműködést szorgalmazó föderalista áramlatok és a sokféleséget jobban toleráló felfogások. Korunk egyik alapvető kérdése éppen az, hogy milyen mértékben kell és lehet uniformizálni a világot, hol húzódnak az egyes közösségek, elsősorban a nemzetek identitásának határai, amelyeket tiszteletben kell tartaniuk az embereket, népeket egyre nagyobb mértékben »homogenizáló« erőknek is. Az eltúlzott, kikényszerített egységesítés a szabadság és az önazonosság korlátozásával jár, erről a mi régióink sokat mesélhet Európának. A szabadság viszont az egyik legfontosabb európai érték, tehát európai módon is kiállhatunk nemzeti identitásunk mellett – mondta.”

Az, hogy milyen mértékben kell és lehet uniformizálni az EU-tagállamok jogrendszerét, és hogy hol húzódnak az egyes közösségek, elsősorban a nemzetek identitásának határai, amelyeket tiszteletben kell tartaniuk az embereket, népeket egyre nagyobb mértékben „homogenizáló” erőknek is – ezt érdemes átgondolni. Úgy vélem, hogy a „határok” különböző területeken húzódnak, ami már nagyon megnehezíti az uniós jogegységesítés előmenetelét. Itt egyrészt nemzeti államok határaitól van szó, vagyis a tagállami jogrendszerek határaitól (Nagy-Britannia, Franciaország, Spanyolország, Románia stb.). Ám másrészt nemzeti államok léteznek ezeken az államokon belül is, amelyek szeretnének más országokban lévő nemzettársaikhoz hasonló vagy azzal azonos elbánást, például anyanyelvükön bíróságot (többek között a szlovákiai magyarok). Más, a nemzetállamon belüli nemzetek pedig önálló nemzeti létet és eh-

³⁵ LENKOVICS BARNABÁS: *A jogállam tanulási folyamat – Az Ab nincs tekintettel a „véleményiacra”*. 2015.03.01. http://magyarhirlap.hu/cikk/18617/Lenkovics_A_jogallam_tanulasi_folyamat#sthash.Be2zxdTf.dpuf, 2015.04.10.

hez kapcsolódó saját jogrendszert szeretnének (például katalánok, skótok, korzikaiak stb.), ami a jogrendszerek szükségtelen elaprózódásához vezetne. Vajon miképpen lehetne ezeknek a törekvéseknek is eleget tenni, ezeket az óhajokat is tiszteletben tartani?

Egy Szlovákiában élő magyar valójában egy európai magyar régióhoz tartozik, ám szlovák állampolgárként. Neki egy olyan EU lenne jó, melyben nem kisebbségként, hanem elsősorban uniós polgárként élne egy magyar uniós régióban. Tehát érdeke lenne egy egységes uniós jog, bírósági rendszer, ahol a saját nyelvén kommunikálhatna a hatóságokkal és bíróságokon, és diszkriminációmentes „uniós elbánás” válna uralkodóvá. Így például a Kárpát-medencében élő magyar nemzet nem az európai nemzetállamok fennállásában, hanem uniós nemzeti régiókban érdekelt, amelyeknek határait szükségtelen meghúzni, hiszen ott létezik, ahol az ilyen uniós polgárok élnek. Így ésszerű lehetne átfogó, egységes jogot kialakítani jelentős területeken, hiszen egységes büntetőjogot, büntetőeljárás-jogot, igazgatási jogszabályokat stb. nem lenne nagy gond kialakítani. A szabályok soknyelvűsége már ma is gyakorlat. Ugyanakkor lenne olyan terület, ahol nemzeti regionális szabályok alkalmazása lenne célszerű, ilyen például az oktatás, kultúra, ennek is inkább a tartalmi részei.

Jelenleg a nemzetállamok jogszabályai, bírósági gyakorlata éppen az egyes nemzeti kisebbségek jogait csorbitják, vagy erre törekszenek, ami az uniós célkitűzéseket alapvetően aláássa (például Romániában a magyar egyházi javak visszaszolgáltatása). Így aztán mindenről lehet beszélni, csak az egymás iránti tiszteletről és bizalomról nem.

Hogy miképpen működne egy olyan Európai Unió, amely alapjogszabályaiiban, jogrendszerében egységes lenne, de az egyes nemzeti régiók polgárait, közösségeit tisztelné? A sokféle nemzet számára jól érthető és alkalmazható egységes jogot miképpen lehet alkotni? Erre ma a nem EU-tagállam Svájc példáját lehetne felhozni mint a világ egyik legeredményesebb, legfejlettebb és legélhetőbb államát.

Felhasznált irodalom

- A Guide to UNCITRAL*. Vienna, 2013, United Nations.
Alapvető tények az ENSZ-ről. Budapest, 2013, Magyar ENSZ Társaság.
BYDLINSKI, FRANZ: *Juristische Methodenlehre und Rechtsbegriff*. Wien – New York, 1991, Springer.
European Treaty Series (ETS). <http://www.conventions.coe.int>.
European Yearbook. Vol. XIII. The Hague, 1965, Martinus Nijhoff.
GRUBER, URS PETER: *Methoden des internationalen Einheitsrecht*. Jus Privatum 87. Tübingen, 2004, Mohr Siebeck.

- KROPHOLLER, JAN: *Internationales Einheitsrecht, Allgemeine Lehren*. Tübingen, 1975, Mohr Siebeck.
- LENKOVICS BARNABÁS: *A jogállam tanulási folyamat – Az Ab nincs tekintettel a „véleményiacra”*. 2015.03.01. http://magyarhirlap.hu/cikk/18617/Lenkovics_A_jogallam_tanulasi_folyamat#sthash.Be2zxdTf.dpuf, 2015.04.10.
- MÄNHARDT, FRANZ – POSCH, WILLIBALD: *Internationales Privatrecht, Privatrechtsvergleichung – Eine Einführung in die internationalen Dimensionen des Privatrechts*. 2. aktualisierte und erweiterte Auflage. Wien – New York, 1999, Springer.